

Tvídráttur heimsveldanna

5

Heimskortið broyttist í söguni, og hjálpir tað okkum at síggja, at søga er ein støðugt umskiftilig tilgongd.

Mál

Tá ið hesin kapittulin er gjøgnumgingin, skulu næmingarnir kenna til søguna hjá USA og Sovjetsamveldinum eftir seinna heimsbardaga, fallið av Berlinmúrinum í 1989 umframt kommunismunnar fall í Eysturevropa og á Balkan.

Søgan hjá USA eftir kríggið handlar um rasumismun, inntøkugjáiir og forsetarnar og politisku ætlanir teirra. Í Sovjetsamveldinum handlar tað um avstalinisering, tørvin á einum nýggjum fíggarpolitikki, glasnost og perestrojka.

Kommunistiska fallið førði til, at Sovjetsamveldið syndraðist, fallið av Berlinmúrinum og sjálvstøðu til londini í Eysturevropa, men eisini til fleiri borgarakríggj á Balkan.

Uppgávur

Uppgávnar spenna um eitt breitt og fjølbroytt landafrøðiligt øki, til dømis globala árinuð kalda kríggið hevði á heimin. Eftir eina samanberandi uppgávu um broyttu landamørkini í Evropa kemur ein uppgáva um Martin Luther King. Síðani kemur ein uppgáva um Gulag, ein um Erich Honecker og ein um kríggið í Bosnia, síðsta uppgávan í hesum føri er *Nú sleppur tú a royna teg sum granskari*, sum hesaferð snýr seg um morðið á John F. Kennedy.

FAGURBÓKMENTIR

Engombe, Lucia: *Barn nr. 95*

FALBÓKMENTIR

Rooney, Anne: *Berlinmuren*

FILMAR

JFK

Evropeisku mörkini nú á dögum

1. Skriva upp landsnøvnini/ríkinøvnini á kortinum.
2. Kaga í eitt søguligt atlas og ber saman landamörkini á núverandi kortinum við tey á gomlum kortum. Summi av landamörkunum hava stórt sæð ligið fóst alla 20. øld. Mörkini hjá sumnum londum eru hinvegin broytt nokkso ofta.
  - a) Set striku undir nøvnini á teimum londum, har mörkini hava ligið fóst.
  - b) Set X undir nøvnini á teimum londum, har mörkini eru broytt ofta.
3. Hví munnu júst hesi landamörkini vera broytt oftari enn hini?

Kort: Stig Söderlind

Martin Luther King

Abbi Martin Luther King var trælur. Hetta er í sjálvum sær einki sermerkt havandi í huga, at mett verður, at út við 15 milliónir trælir vórðu fœrdir um Atlantshav úr Afrika til Amerika – flestu teirra leinkjaðir saman liggjandi á træbeinkjum. Tó at trælalhaldið varð avtikið í 1863, undir amerikanska borgarakrígnum, so vóru lógir í suðurstatunum, sum skiltu sundur svørt og hvít á almennum støðum, júst sum við skúlunum hundrað ár seinni. Tey hvítu vildu enntá ikki halda gudstænastu saman við teimum svørtu.

Martin Luther King (1929-68) var sonur ein fríkirkjuprædikumann, og varð hann føddur í Atlanta í ríkinum Georgia. Samfelagið, hann vaks upp í, var merkt av rasmuskilnaðinum, ið ráddi í suðurstatunum: Almennir vatnkranar og wc vóru hœvdu skelti „Bert fyri hvít“, íssølubúðir hœvdu eina lúku í síðuni til tey svørtu, salurin í biografnum var bert fyri hvít, tey svørtu máttu sita á svalanum. Men foreldrini hjá Martin Luther King greiddu honum frá, at alt hetta einans stóðst av ókunntleika og fordómum. Hann skuldi ongantíð halda seg vera minni mentan – tí tað var hann ikki!

Tá ið Martin Luther King var 15 ár, vann hann eina virðisløn í kjak-kapping við einum uppleggi, sum júst snúði seg um rættindini hjá teimum svørtu. Í bussinum á veg til hús frá virðislønarhandanini varð hann tvingaður, eftir spotska átalum frá bussføraranum, at reisa seg, tí ein hvítur ferðandi skuldi fáa sess hansara. Hann fortaldi seinni, at hann ongantíð í lívinum hevði verið líka illur, sum hann var hetta kvøldið.

Í 1955, sama ár sum hann stóð gudfrøðiprógv á Boston University, gjørdist hann leiðari í einum átaki móti uppbyggingum av bussferðandi í býnum Birmingham í Alabama, har hann var virkin prestur í baptistasamkomuni. Neistin, sum festi í eldin, var, at ein kvinna, Rosa Parks, varð handtikin fyri at nokta at fara av sessi sínum, so ein hvítur kundi fáa hann: „Eg var móð og var eym um fœturnar“, greiddi hon frá, tá ið hon varð spurð, um hon hevði lagt sær mótmælið til rættis. Svørtu

leiðararnir og prestarnir í ríkinum vóru kvikir og skipaðu fyri, at bussfelagið varð boycottað. Eitt stórt tal av hýruvognsførarum koyrdu tey svørtu fyri sama prís, sum ein bussferðaseðil kostaði. Leiturin var ongantíð at nýta harðskap, sama hvussu nógvum ágangi, hóttanum og harðskapi, tú vart útsettur fyri.

Átøkini móti bussfelagnum gjørdist drúgv, og húsini hjá King familjuni vórðu útsett fyri eini bumbuatsókn. Men tey svørtu hildu fram, til gongu ella í hýruvogni, og soleiðis gingu fleiri mánaðir. Bussspurningurin var at enda avgjørdur í hægsta rætti í USA, sum sló fast, at busslógirnar í Birmingham stríddu móti amerikansku stýrisskipanini.

Martin Luther King helt fram við virksemi sínum og gjørdist leiðari fyri javnrættindarørsluni, sum skipaði fyri fleiri átøkum og mótmælisgongum. Í 1964 fekk hann friðarheiðursløn Nobels, og í framhaldi arbeiddi Martin Luther King fyri, at fátøk og sosialt kúgaði fólk skuldu fáa rættvísi, sama hvønn húðalit tey hœvdu. Hann setti enntá spurnar-tekin við, at USA var í kriggi í Vjetnam.

Í sambandi við ein verkfalsfund fyri reingerðarfólk í Memphis, Tennessee, í 1968, varð Martin Luther King skotin til deyða. Ein hvítur maður, James Earl Ray, varð dømdur fyri morðið.

1. Hvat heldur tú hevði størstan týðning fyri, at Martin Luther King valdi ikki-harðskaps leiðina? Her standa nakrar orsøkir, tú kanst velja ímillum:

- Orsøkin liggur í uppvøkstri hansara, og tí foreldrini sœgdu og gjørdur.
- Orsøkin liggur í teim upplivingum, hann hevði av mismuni, órætti og kúgan.
- Orsøkin liggur í kristni trúnni.
- Orsøkin liggur í útbúgvingini. (Hann hevði lisið um ikki-harðskaps læruna hjá Ghandi.)
- Orsøkin liggur í evnum hansara at halda røðu fyri fólk.

2. Nær og hvussu verða tíni evni at taka støðu formað? Skriva niður tankar tínar.

Gulag

– TYGUM ERU HANDTIKIN!

– Eg? Fyri hvat?!

Soleiðis lýsir sovjetski arbeiðslegufangin og høvundurin Aleksandr Solzjenitsyn (1918-2008), hvussu hann bráðliga varð skryktir úr gerandislívi sínum til lívið sum fangi í einari arbeiðslegu í Gulag-skipanini.

Solzjenitsyn staðfestir, at spurningurin varð settir milliúnir og aftur milliúnir ferðir, áðrenn tað fall sær í lut at taka hann upp aftur.

Gulag, ein stytting fyri russiska orðið fyri „Høvuðsleiðslan fyri rættingar- og arbeiðslegur“, var tann myndugleiki, sum stýrði fanga- og arbeiðslegurnar í Sovjetsamveldinum. Hesar legur, sum ofta vóru lagdar á óframkomilig støð í Sibiria, høvdu sín uppruna í russisku kollveltingini í 1917. Tó vóru longu í zar-tíðini politiskir andstøðingar burturvístur til Sibiria, m.a. varð høvundurin Dostojevskij sendur hagar í 19. øld. Í Stalintíðini øktist hinvegin talið av revsifangum ógvuliga nógv, serliga undir útreinsingunum í 1930-árunum og undir endurnýggjaðu forfylgingunum eftir seinna heimskríggj, tá ið legurnar vórðu fyltar við milliόνum av fangum.

Tá ið Sovjetsamveldið fall, vórðu skjalagoymslurnar lætnar upp, og uppskriftirnar benda á, at tað var fyrst í 1950-árunum, at revsileguskipanin hevði størst útbreiðslu við yvir 2,5 mió. fangum. Uppaftur onnur 2,5 mió. fólk vórðu tvingsilsflutt – deporteraði – fyrst og fremst til Sibiria og Kasakstan.

Nýggj skjøl og nýggj gransking vísa, at Gulag-skipanin harumframt var partur av sovjetska ætlanarbúskapinum. Fangalegurnar vórðu fyltar upp, og fólkaflytingarnar fóru fram eftir eini kvotaskipan, soleiðis, at framleiðslumáluni hjá statsliga ídnaðinum kundu verða uppfylt, tað veri seg innan kolagrevstur, skógarhøgging, metalútvinnan ella byggivirksemi.

Tá ið Stalin doyði í 1953 byrjaði „avstaliniseringin“. Eftirmaður hansara, Nikita Khrusjtjov, gav Stalin skyldina fyri valdsgerðirnar, og ikki sovjetsku skipanini. Gulag varð avtikið í 1956, men arbeiðslegur hava verið virknar langt upp í tíðina. Mett verður, at í 1959 vóru politisku fangarnir 11.000 í tali.

Í skjalagoymslunum eru uppskriftir um deyðaoffur í ymsu legunum – enntá hópgravir eru funnar. Men eftirsum sáknur er á álítandi hagtølum um fólkatalið í Sovjetsamveldinum, eru tøluni á hvussu nógv milliónir fólk vórðu dripin í Stalintíðini misjovn.

Brotsgerðin hjá Aleksandr Solzjenitsyn var, at hann í einum brævi varð sagdur at vera atfinningarsamur móti Stalin. Árið var 1945, og hann varð dømdur at vera átta ár í leguni, og síðani í „ævigari“ útleid í Miðasia. Hann fekk tó aftur sín sovjetska ríkisborgararætt í 1956.

Tað var Solzjenitsyn, sum í eini bók um eina revsilegu, gjørði fólk í vesturheiminum tilvitað um tær sovjetsku fangalegurnar. Solzjenitsyn fekk í 1970 virðisløn Nobels fyri bókmentir, men tá var hann aftur fallin í ónáði hjá sovjetsku ríkisstjórnini, undir ákæru fyri at hava funnist at sensurinum. Hann varð útvístur og búði í útlegd í 20 ár, fyrst í Sveis og síðani í USA. Ikki fyrr enn í 1994 slapp hann í heimlandið, sum nú aftur æt Russland, at bígva.

1. Orðið Gulag er í sjálvum sær ein stytting fyri russiska heitið á einum ávísam myndugleika. Hvat stendur harafturímóti hugtakið Gulag fyri?
2. Frá hvørjum keldum kunnu vit fáa kunnleika um Gulag-tíðina?
3. Hvussu hingu fangalegurnar og ætlanarbúskapurin saman?
4. Hvussu mong fólk vóru sambært tekstinum tvingsilsflutt ella sett í varðhald í legum fyrst í 1950-árunum?
5. Aleksandr Solzjenitsyn varð føddur árið eftir russisku kollvelt- ingina. Í seinna heimsbardaga bardist hann í Reyða herinum og varð heiðraður fyri virki sítt sum hermaður. Hvussu settu ymsu tíðarskeiðini í sovjetskari søgu sín dóm á lív hansara? Ger útfrá tekstinum ein tíðarás, sum bæði vísir søguna hjá Sovjet- samveldinum í 20. øld og hendingar í lívinum hjá Aleksandr Solzjenitsyn.
6. Finn fram meiri fakta um Aleksandr Solzjenitsyn og ritverk hansara. Hvussu eita bøkurnar hjá honum, har hann lýsir tíðina í legunum? Finn dømi um aðrar bøkur, hann hevur skrivað!

Erich Honecker

Í október 1989 helt Eysturtýskland sítt 40 ára hald við stórarí hernaðarsýning á Karl Marx-Allee, sum áður kallaðist Stalin-Allee, í Eysturberlin við gestum úr fleiri enn 70 londum. *Erich Honecker*, forseti Eysturtýsklands, heilsaði sovjetska heiðursgestinum *Michail Gorbatjov* vælkomnum við einum bróðurligum kossi. Sama mánað fór Honecker frá sum floks- og ríkisleiðari eftir at hava sitið við valdið í 18 ár, hetta var av heilsu ávum, varð sagt.

Eysturtýskarar mundu valla uppfata eftirmann hansara sum nýskipanarsinnaðan, og mótmæli og kravgongur teirra harðnaðu alsamt. 4. november mótmælti ein millión fólk í Eysturberlin, og tann 8. november fór leiðslan í sosialistiska flokkinum frá.

Tann 9. november 1989 fall Berlinmúrurinn bæði myndliga og ítøkiliga. Myndliga, við tað, at tað 40 ára gamla býtið av Evropa í tað kapitalistiska vestur og tað kommunistiska eystur nú var at enda komið. Ítøkiliga, tá ið berlinarar við spaka og haka brutu petti úr múrinum. So við og við varð allur múrurinn rivin niður og ferdur burtur við gravkúm og lastbilum. Betongpetti frá múrinum við sjónligum graffiti-restum gjørdust eftirspurdir minnislutir, sum minna okkum á, hvussu øll heimsmýndin við ein brest varð broytt.

Í 1992 slapp tíðindamaðurin og samtíðarsøgufrøðingurin *Timothy Garton Ash* at vitja fongslaða Erich Honecker í vælvarda Moabitfongslinum. Honecker, sum varð ákærður fyri at hava givið eysturtýskum marknavørðum boð at skjóta flýggjandi niður, sum royndu at sleppa vesturum, var tá sera sjúkur av livrakrabba. Sama ár varð hann leyslatin av heilsuávum. Tvey ár seinni, í 1994, doyði hann.

Her er brot úr frásøgnini hjá Garton Ash:

So varð hurðin latin upp, og har stendur hann í einum tronga í horninum millum vaskið hjá læknanum og eitt borð. Hann er sera lítil, andlitið er bleikt og sveittut, men hann stendur rættur sum ein eldskóra. „Kropsligt samband er ikki loyvt“, stendur á vitjanarloyvinum. Men hann rættir fram hondina – náðiga, sær sjálvum so líkt – og eg taki hana. Hann er ílatin khaki-litað fongsulsklæði, sum fáa meg at hugsa um mao-búnan. Men á fótunum hevur hann framvegis teir somu fínu smáttuskógvar úr leðri, sum hann plagdi at vera í, tá ið hann steig á reyðu teppini, ikki bert í Moskva og Prag, men eisini í Madrid, París og Róm.

(...)

Eysturtýskland var, staðfesti hann, líka til endans einasta landið, har tú altíð kundi fara í ein handil og keypa breyð, smør, pylsu og so framvegis. Men fólk vildu uppafur meira? Ja, men nú angra tey. Hygg at arbeiðsloysinum í gamla DDR! Hygg, hvussu fáir bústaðir verða bygdir! Hann fær hundraðtals brøv frá fólki eystanfyri. Tey siga, tey livdu *róligari* í gomlu tíðini: *Sie haben ruhiger gelebt.*

Og hygg, *hvat fer fram í gøtunum í dag – ágangur framdur í øði, fasistar.*

Úr: *History of the Present* eftir Timothy Garton Ash

Honecker, sum undir nasistatíðini sat tíggu ár í fongslum fyri bannað politiskt virksemi, lýsir í samrøðuni, hvussu tað kennist aftur at vera mettur sum kriminellur. Teir politikarar, sum nú fordøma hann, stóðu í rað at sleppa at heilsa upp á hann, áðrenn múrurin fall, og hann hevði havt góð viðurskifti við vesturtýsku leiðararnar. Áðrenn vitjanartíðin er av, tekur hann fram eitt skirvisligt pappírsett úr lummanum á fongsulsbúnanum og vísir mær beinleiðis nummarið hjá táverandi ríkiskanslaranum Helmut Kohl.

1. Hvør var Erich Honecker, og hví sat hann í fongslum?
2. Hvør segði Erich Honecker orsøkinina vera til, at múrurin fall, sambært Garton Ash?
3. Hvussu lýsir Honecker nýggja týska samfelagið?
4. Hví man Honecker vísa tíðindamanninum seðilin við telefonnummarinum hjá Kohl?
5. Erich Honecker livdi frá 1912 til 1994. Lýs lív hansara í nøkrum fáum punktum út frá søgu Týsklands í 20. øld. Brúka omanfyri standandi tekst og legg onnur árstøl og fakta aftrat, sum tú metir vera neyðug.

Bosnia

Tá ið vestanlond viðurkendu Bosnia sum eitt sjálvstøðugt land í 1992, valdu bosnia-serbar at byrja eitt kríggj, og skjótt vóru herviligir bardagar í og uttanfyri høvuðsstaðin Sarajevo. Serbarnir í Bosnia fingtu stuðul frá jugoslaviska leiðaranum Slobodan Milosevic (**úttalast Milosjevitj**) í Beograd. Milosevic vildi vera við, at „serbar vóru offur fyri søguni“.

Kommunistiska skipanin var í holtur við at detta sundur, og tíðirnar vóru ótryggar, serliga hjá minnilutunum í nýútnevndu londunum. Milosevic vísti mangan í røðum sínum til ymsar hendingar í farnum tíðum, serliga til tað ortodokst-kristna Stórserbiska ríkið, sum vaks fram í 1100-talinum og mætti undirgangi sínum í stríðnum við osmanniska ríkið í bardagum á Kvørkveggjafløtuni (Kosovo-fløtuni) í 1389 – ein hending, sum við 600 ára minningarhaldinum fekk miklan ans.

At farnar eru fram etniskar útreinskingar – tjóðarreinskan, har tað eru bosnia-serbar, ið hava forbrotið seg, er als eingin ivi um. Srebrenica er eitt av støðunum, har hópgravir eru funnar, og talið av sivilnum bosniskum muslimum, sum vórðu dripnir úr býnum og økinum rundanum hann, var umleið 8.000.

Í mars 1993 varð Borislav Herak dømdur til deyða av einum hernaðar dómstóli í Sarajevo. Hann var ákærður fyri og funnin sekur í fólkamorði, hópmorði, valdstøkum og ráni. Rættargongdin var hin fyrsta av sínum slagi í Evropa síðani endan á seinna heimsbardaga.

Tann 20 ára gamli Herak greiddi í smálutum frá gerðum sínum uttan at vísa minsta tekin um kenslur yvir fyri ofrum sínum: gentum, sum hann fyrst hevði tikið við valdi (neyðtikið) og síðani myrt; familjum, sum hann hevði skotið niður, har bæði smábørn og gomul vóru ímillum. Viðurkenningin hjá Herak var eitt tað fyrsta prógv við fyri, at tjóðarreinskan fór fram í Bosnia.

Sama vár, 1993, kærði Herak dómin, tí hann skuldi havt verið so illa viðfarin í varðhaldinum, at hann hevði verið noyddur at viðganga, og at rættargongdin hevði verið full í villum. Rætturin staðfesti tó, at dómurin var fastlagdur. Fýra á seinni bað hann í brævi stílað til krígsbrotsverksdómstólin í Haag um, at deyðadómurin skuldi vera avlýstur, og í 1998 varð dómurin umlagdur til lívlanga fongsulsrevsing, sum hann nú situr av í fongslinum í Zenitja.

1. Fyrst viðgekk Borislav Herak seg sekan, og seinni tók hann aftur játtanina. Hví mundi tað vera?
2. Hvussu heldur tú, tú hevði gjørt í støðuni hjá Herak? Kann hvør sum helst bera seg at, eins og hann gjørði? Grundgev fyri svari tínum.

Tá ið ræðslan sleppir takinum

Í krígunum í syndraða Jugoslavia royndu ymisk fólkasløg at týna og reka burtur hvørt annað. Serbar fongslaðu ungar mans í túsundatali í ymsum legum. Ein teirra var Ivan úr einum lítlum býi í Bosnia. Hann var so heppin at sleppa til Svøríkis í 1994.

Ivan varð førdur til Omarska-leguna tann 26. mai 1992. Hann hevði ongantíð verið hermaður, men arbeiddi sum snikkari, tá ið kríggið brast á. Serbar komu eftir honum og førdu hann til leguna.

Eg havi minnini eftir í høvðinum nátt sum dag, bara stuttar løtur, tá eg spæli við børn míni, sleppir ræðslan takinum, sigur hann.

Ivan er um 20-ára gamal, latin í kovboybuksur og blusu. Hann kundi verið ein og hvør ungdomur, um tað ikki var, at hann var svartur undir eygunum. Þíningin í týningarlegunum hevði sett síni merki.

Tað, sum einaferð hendi í týningarlegunum hjá Hitler, kann so statt framhaldandi henda. Men nú var staðurin Bosnia, og fangarnir vóru ikki jødar, men kroatar og muslimar.

Omarska-legan í einum niðurgrivnum jarnnámi. Minur vóru lagdar í ókið rundan um leguna, sum var umgird av virkisgryvjum. Royndi onkur kortini at flýggja, so steðgaðu vápnaðir serbiskir vaktarmenn teimum.

Ivan heldur, at umleið 6.000 fangar vóru í leguni, tá ið hann var har. Teir flestu doyðu av þíningini.

Fangarnir fingi ikki vatn, uttan so at teir guldu pening, ur ella gullprýði fyri tað. Ein máltíð av eplasúpan var tað, sum fangarnir fingi at eta um dagin, og svøvn var tað ikki talan um.

Vit fangar vóru vaktir hvørja nátt, tí at onkur rópti á onkran, sum var tikin út og illa viðfarin. Eingin fekk sovið av øllum skríggjunum.

Eg sá øll sløg av þíning. Eina ferð bundu teir sjei fangar, ein í senn, millum tveir lastbilar, føturnar í annan lastbilin og hendurnar í annan. So koyrdu teir spakuliga hvør sín veg, til kropparnir slitnaðu sundur.

Eg sá kvinnur verða neyðtiknar, og menniskju, sum vórðu skammfarin til deyða. Um náttina vórðu tey, sum skuldu verða dripin, rópt upp. Tey vóru førd til eitt hús í túninum, har vaktarmenninir slógu tey við jarnrørum. Tá ið tey fullu, stungu teir kropparnar sundur við tí spíska endanum á jarnrørunum.

Eina ferð settu vaktarmenninir eld á eina stóra rúgvu av bildekkum og blakaðu 170 livandi menniskju á bálið. Eina aðra ferð vóru fyra ógvuliga illa skammfarnir fangar blakaðir í eitt oljuhol. Fangarnir vóru so illa fyri av plágunum, at teir ikki orkaðu at taka seg upp úr holinum. Teir druknaðu í holinum.

Ein morgun varð navn mítt rópt upp. Eg fekk boð um at gera reint í hvíta húsinum í túninum. Hurðin var latin upp. Stinkurin var ræðuligur. Eg fór aftur eftir hæli, men vaktarmaðurin slerdi meg, eg fekk einki gjørt.

Svartir plastsekkir vórðu latnir okkum, og vit skuldu savna saman, tað ið var eftir av menniskjum, sum vóru dripin har: eygu, nasar, fingrar – ja, vit funnu eisini tvey sundurslignin høvd. Tá ið vit høvdu savnað alt saman, tað var upp í tveir sekkir, skuldu vit vaska gólvið, sum var fult av blóði. Dagin eftir kom Reyði Krossur. Serbarnir vístu teimum ruddaða rúmið og søgdu, at eingin var dripin har.

Ivan kendi ein av vaktarmonnunum í legunum frá fyrr. Tað var skúlafelagi og granni hansara, og hann hevði ilt við at trúgva tí, at hann fór at gera sær nakað ilt.

Men har fór eg skeivur, gomlu vinir mínir vóru knappliga vorðnir fíggindar mínir. Teir fóru illa við mær eins og hinir vaktarmenninir.

Ivan heldur, at tað kann vera ilt hjá øðrum at skilja hví, at grannar, skúlafelagar og arbeidssfelagar knappliga kunnu drepa hvør annan.

Eg havi sjálvur ilt við at skilja tað. Men tað kann vera av gomlum niðurarvaðum órætti, sigur hann.

Nógvir av landsmonnunum hjá Ivani, sum komu til Svøríkis sum flóttafólk, eru fylltir við hatri. Teir kunnu ikki práta um annað, teir hava mist alt, kanska sæð síni næstu verða neyðtikin og dripin. Alt, teir vilja, er at fara heim aftur og krevja hevnd.

Tað verður neyvan nakrantíð friður í gamla Jugoslavia. Har eru so nógvar særðar kenslur. Kanska verður friður einaferð, men so verður óivað aftur kríggi, og tá verður allarhelst uppافتur verri, spáar hann.

Sjálvur ætlar hann sær ikki heim aftur.

Kelda: Cecilia Sundfeldt: *Strengnes Tidning*

Muslimskir fangar í eini serbiskari fangalegu summarið 1992. Teir, sum ikki vórðu dripnir, vóru hildnir sum fangar fyri at skifta teir um við aðrar fangar. Rættargongdin móti krígsbrotsverkunum byrjaði í Haag í 1996. Endamálið er, at grimir leguvaktarmenn og onnur við ábyrgd fyri drápi og misfaring í tí, sum fyrr var Jugoslavia, skulu verða reusaðir, tá ið prógv eru lögð fram um brotsverk teirra.

1. Hvussu kunnu vit eftir tilburðirnar í Balkan í 1990-árunum greiða frá, at vinur varð til fígginda? Hvør drívmeigi stýrir, tá ið skúlafelagar og grannar gera seg inn á síni medmenniskju?
2. Tá ið menniskju uppliva tað, sum Ivan upplivir, føðist hatrið. Tað er natúrligt, men hvat kunnu vit gera, fyri at slíkt ikki skal kunna henda í aftur?

Nú sleppur tú at royna teg sum granskara

– morðið á John F. Kennedy

Í sögu hefur tað sera alstóran týðning at vera keldukritisk/ur. Hvaðani havi eg fingið mínar upplýsingar? Er keldan trúlig? Fyri at tú skalt kunna siga nakað um søguligar hendingar, skalt tú hava samanborið upplýsingarnar frá minst tveimum ymiskum keldum. Men tað er ikki líkamikið, hvørjar niðurstøður tú kemur til. Niðurstøðurnar skulu í stóran mun taka støði í tí tilfari, tú hefur funnið. Eitt annað krav er, at tú roynir at lýsa málið so *objektivt*, sum til ber, tað merkir, at tú roynir at leggja til viks egnar persónligar sannføringar og hugsanir.

At tað er sera trupult at siga nakað endaliga satt um nakað, sum hent er fyri langari tíð síðani, sæst í, hvussu ósamdir søgufrøðingar kunnu vera um eitt evni. Til eru stórir „skúlar“, sum stuðla antin øðrum ella hinum „sannleikanum“. Tó er semja um avgerandi fakta. Tað er t.d. eingin, sum kundi funnið uppá at noktað fyri, at fyrri heimsbardagi hefur verið.

Skal tú klára teg sum søgufrøðing er eisini avgerandi, at tú dugir væl at fortelja. Tú skalt klára at bera fram kunnleika tín og innlit tíni á ein hátt, sum vekir lesarans áhuga.

Nú er tað tú, sum skal granska og skriva ein søgutekst! Set tær fyrri at leita fram upplýsingar frá álítandi keldum.

1. Finn fram upplýsingar um morðið á John F. Kennedy. Har íður í spennandi upplýsingum. Er morðgátan loyst, ella er hon ikki? Lyklaorð: samansvørjing, CIA, Oswald, Zapruder, Ruby o.o. Ver sera varin, tá ið tú velur tínar keldur.
2. Skriva eina „søguliga“ grein um morðið á John F. Kennedy. Royn at gera hana áhugaverda fyri lesaran hjá tær. Kanska tú finnur eina mynd, sum kann lýsa tekstin hjá tær? Gloym ikki at vísa til tínar keldur!
3. Vís einum floksfelaga tekstin hjá tær. Samanberið tekstirnar hjá hvørjum øðrum! Hava tit funnið somu upplýsingar? Um ikki, roynið so at finna fram til, hvør hefur rætt!

Hvør eri eg?

Vel rætta svarið og set bókstavin í rútin.

1. Hesi fólkin hava sett lívið í váða fyri land okkara. Tey hava uppiborið lagaligar lánstreytir, so tey kunnu byrja eina fyrirøku og fáa sær ein bústað. Nøkur teirra vilja kanska sleppa at ganga á universitetinum?
A Richard Nixon
Á Truman forseti
B Václav Havel
D Eisenhower forseti
Ð Nikita Khrusjtjov
E Leonid Bresjnev
2. Kommunistar eru allastaðni. Vit mugu finna fram til, hvørji eru álítandi amerikanarar. Filmsídnaðurin er fullur av óamerikanskum virksemi.
F George Bush
G Boris Jeltsin
H Martin Luther King
I Joseph McCarthy
3. Eg havi einki annað val enn at senda herin út. Skúlarnir mugu lata upp fyri øllum næmingum.
4. Vit noyðast at halda okkum á ikki-harðskaps leiðini, skal okkara stríð hepnast.
5. Eg lovi at skapa lóg og landaskil. Harafrtat ætli eg at fáa ein enda á krígunum í Vjetnam.
6. Sovjetsamveldið uppløystist í mínari forsetatíð.
7. Vit eiga at kunna liva friðarliga saman við USA. Framtíðin fer at vísa, at kommunisman er ein betri eignað skipan enn kapitalisman.
8. Undanmenn mínir vóru ov lagaligir móti USA. Stundin er komin at hvessa tónan. Eg ætli mær ikki at loyva fólki at fara vesturum. Eftirlitið má herðast.
9. Gorbatjov hevur mist tamarhaldið. Tíðin er komin hjá Russlandi at sleppa sær burturúr Sovjetsamveldinum!
10. Tá kommunisman fall í Kekkosllovakia, gjørdist eg forseti landsins.

Minnist tú?

	1	X	2
1. Nær varð Russland endurreist? 1) Í 1989 X) Í 1991 2) Í 1995			
2. Hvør var forseti í USA, tá ið Kubakreppan var? 1) Kennedy X) Nixon 2) Eisenhower			
3. Hvør tók yvir eftir John F. Kennedy? 1) Johnson X) Nixon 2) Clinton			
4. Hvør varð myrður í juni 1968? 1) Robert Kennedy? X) Martin Luther King 2) John F. Kennedy			
5. Hvussu kallaðist háborgin hjá Demokratiska flokkinum í Washington DC? 1) Whitewater X) The White House 2) Watergate			
6. Hvat starv hevði Ronald Reagan, áðrenn hann gjørdist forseti? 1) Cowboy X) Generálur 2) Sjónleikari			
7. Hvat merkir perestroika? 1) Friður X) Broyting 2) Opinleiki			
8. Í hvørjum landi var Nicolae Ceausescu einræðisharri? 1) Í Lettlandi X) Í Rumenia 2) Í Jugoslavia			
9. Hvussu æt St. Pætursborg í Sovjettíðini? 1) Leningrad X) Stalingrad 2) Jekaterinburg			
10. Hvussu eitur grannalandið hjá Russlandi, sum hevur søkt um limskap í NATO? 1) Bulgaria X) Ukreina 2) Hvítarussland			

Svar: Hvør eri eg?

1. Á
2. I
3. D
4. H
5. A
6. F
7. Ð
8. E
9. G
10. B

Svar: Minnist tú?

	1	X	2
1.		X	
2.	1		
3.	1		
4.	1		
5.			2
6.			2
7.		X	
8.		X	
9.	1		
10.		X	